

Rabini w Polsce

Biogramy

1. **Szachna Szalom ben Josef** (? – 1558 Lublin) – wybitny rabin i uczony talmudysta. Pochodził z zamożnej rodziny, jego ojciec Josek (Josef) Szachna był dzierżawcą ceł i kredytorem. Studiował u Jakuba Polaka w Krakowie. W 1530 został rabinem w Lublinie i założył szkołę, która należała do najważniejszych ośrodków studiów talmudycznych w Europie i przyciągała wielu uczniów, także spoza Polski. Uznawano go za jednego z twórców polskiej szkoły studiowania Talmudu, która opierała się na pilpulu (od hebr. *pilpel* – pieprz), czyli głębokiej analizie tekstów prowadzącej do odnawiania sprzeczności i ukazywania możliwości różnorodnej interpretacji. Żadna z jego prac nie zachowała się, ale jego nauki zostały przekazane w pismach uczniów, m.in. Mosze Isserlesa. W 1541 król Zygmunt I Stary powierzył mu funkcję rabina generalnego Małopolski, którą pełnił wraz z Mosze Fiszllem. Grób Szachny wraz z szesnastowieczną macewą zachował się na lubelskim cmentarzu do czasów współczesnych. HW

2. **Szlomo Luria ben Jechiel** (ok. 1510 Brześć Litewski – 1573 Lublin) – wybitny rabin i uczony talmudysta, zwany MaHaRSzaL, co stanowi akronim od *Morejnu Ha-Raw Szlomo Luria* (hebr., nasz nauczyciel Rabi Szlomo Luria). Pełnił funkcję rabina w licznych gminach, m.in. w Ostrogu na Wołyniu. Od 1555 kierował słynną jesziwą lubelską założoną przez Szlomo Szachnę, przyciągającą uczniów nie

tylko z Polski. W 1567 założył jesziwę (przy synagodze Maharszalszul), gdzie nauczał według własnego systemu opartego na porównaniach. Wielu jego uczniów zostało później słynnymi rabinami i wybitnymi uczonymi, wśród nich Mordechaj Jaffe i Jozua Falk. Interesował się także kabałą. Stanowił autorytet naukowy. Z prośbą o wyjaśnienie kontrowersji religijnych zwracało się do niego wielu rabinów. Udzielane przez niego odpowiedzi (responsy) zostały zebrane i opublikowane w 1574 we Lwowie pt. *Jam szel Szlomo* (hebr., Morze Salomona). Dzieło to jest cennym źródłem ukazującym życie codzienne Żydów w Rzeczypospolitej. HW

3. **Isserles Mosze (Mojżesz) ben Israel**, zwany Remu (ok. 1520 Kazimierz pod Krakowem – 1572 tamże) – talmudysta, kabalista i rabin. Był synem zamożnego kazimierskiego kupca i bankiera Izraela (Isserla). Wykształcenie zdobywał w jesziwie Salomona ben Josefa Szachny z Lublina. Od 1542 pełnił funkcję rabina gminy na podkrakowskim Kazimierzu. W 1547 został mianowany przez króla Zygmunta I Starego rabinem generalnym (seniorem) województwa krakowskiego. W 1552 objął stanowisko rektora kazimierskiej (krakowskiej) jesziwy. Był wybitnym znawcą Talmudu i jednocześnie zwolennikiem kabały praktycznej, której poświęcił pracę *Jesode sifre ha-kabala* (hebr., Podstawy ksiąg kabały, Kraków 1580). Wpływ na jego poglądy miała filozofia Arystotelesa, pisma Mojżesza Majmonidesa oraz księga *Zohar*. Interesował się astronomią, geometrią i historią. Jego główne dzieło *Mapa* (hebr., Obrus, Kraków 1578-1580) zawiera objaśnienia i uzupełnienia do *Szulchan aruch* (hebr., Nakryty stół), przystosowujące tę kodyfikację prawa religijnego do tradycji Żydów aszkenazyjskich. Napisał także alegoryczny komentarz do Księgi Estery *Mechir jajin* (hebr., Cena wina, Cremona 1559) oraz rozprawę o Świątyni Jerozolimskiej i składanych w niej ofiarach *Torat ha-Ola* (hebr., Nauka o całopaleniu, Praga 1570). Był również autorem licznych responsów. Został pochowany na Kazimierzu, na cmentarzu obok synagogi zwanej Remu, ufundowanej w 1553 przez jego ojca. PF

4. **Loew Jehudah ben Becalel** (ok. 1525 Poznań – 1609 Praga) – wybitny rabin i uczoney talmudysta, nazywany MaHaRaL, co stanowi akronim od *Morejnu Ha-Raw Loew* (hebr., nasz nauczyciel Rabi Loew). Pochodził z wpływowej rodziny rabinackiej, jego wuj pełnił funkcję rabina Rzeszy. Studiował w Polsce oraz w Niemczech. Pełnił funkcję rabina w Mikulowie na Morawach oraz w Poznaniu, ale najbardziej znany stał się jako główny rabin Pragi, gdzie założył też słynną jesziwę. Studiowali u niego późniejsi wybitni talmudyści, m.in. Jom Tow Heller i Dawid Gans. Zyskał sławę uczonego także w środowisku chrześcijańskim dzięki znajomości astronomii i matematyki. Pozostawił liczne prace, m.in. komentarze do dzieł Raszego – *Gur Arjeħ* (Młody Lew). XIX-wieczna legenda przypisuje mu stworzenie golema (hebr., nieuformowany), czyli sztucznego człowieka ożywionego za pomocą imienia Stwórcy. Jego grób na cmentarzu na praskim Josefovie nadal jest odwiedzany przez religijnych Żydów. HW

5. **Meir (Majer) ben Gedalia** (ok. 1558 Lublin – 1616 Lublin) – rabin i uczoney talmudysta, zwany MaHaRaM, co stanowi akronim od *Morejnu Ha-Raw Meir* (hebr., nasz nauczyciel Rabi Meir). W wieku 24 lat został rabinem irektorem szkoły talmudycznej w Krakowie. W latach 1595–1613 pełnił funkcję rabina we Lwowie. Koniec życia spędził w Lublinie, jako rabin i rektor jesziwy. Uznawano go za wybitny autorytet w dziedzinie prawa religijnego, wydawał rozstrzygnięcia w kwestiach spornych jako *posek* (hebr., decydujący). Zachowała się jedynie część jego prac, są to komentarze wydawane wraz z edycjami Talmudu – *Meir ejnej chachamim* (hebr., Rozjaśniający oczy mędrcom) oraz zbiór responsów (odpowiedzi na pytania w kwestiach religijnych) *Manhir ejnej chachamim* (hebr., Otwierający oczy mędrcom) na temat działalności gospodarczej i politycznej Żydów polskich, a także ich życia codziennego m.in. funkcjonowania Waadu, czyli sejmu żydowskiego. Jego imię Maharam nosiła wzniesiona w XVI w. synagoga lubelska. HW

6. **Serkes (Sirkes, Syrkin) Joel ben Samuel (Szmuel)**, zw. BaCh (1561 Lublin – 1640 Kazimierz pod Krakowem) – talmudysta, rabin. Wykształcenie religijne zdobywał m.in. w jesziwie Samuela Meszulama Phoebusa ben Izraela w Brześciu Litewskim. Pełnił funkcję rabina w wielu miastach: Prużanach, Lublinie, Łukowie, Lubomlu, Międzybożu, Bełzie, Szydłowie i Brześciu Litewskim. W 1618 osiadł w podkrakowskim Kazimierzu i objął urząd rabina. Był także przełożonym tamtejszej jesziwy i sądu rabinackiego. Cechowała go wielka niezależność opinii. Był zwolennikiem kabały, a jednocześnie przeciwnikiem filozofii i pilpulu. Cieszył się opinią wielkiego autorytetu w dziedzinie żydowskiego prawa religijnego. Napisał *Bajit chadasz* (hebr., Nowy dom, Kraków 1631-1639), dzieło będące komentarzem do kodeksu halachicznego *Arbaa Turim* (hebr., Cztery kolumny) Jaakowa ben Aszera, zawierające obfity materiał o charakterze obyczajowym. Opracował liczne responsy, w których zawarł wiele informacji na temat sytuacji społecznej Żydów w Rzeczypospolitej w XVI i XVII w. Został pochowany na cmentarzu przy synagodze Remu na krakowskim Kazimierzu. PF

7. **Natan Nata Spira ben Salomon** (ok. 1585 Kraków – 1633 Kraków) – wybitny rabin, talmudysta i kabalista. Pochodził ze znanej rodziny rabinackiej, był wnukiem Natana ben Szimszon, który pełnił funkcję rabina w Grodnie. W 1617 zostałrektorem jesziwy krakowskiej, gdzie zyskał duże grono uczniów. Jego komentarze do Talmudu zawierały liczne elementy mistyczne i kabalistyczne. Uważany był za osobę świętą, przypisywano mu liczne cuda. Zajmował się także gematrią, czyli analizą tekstów polegająca na łączeniu wyrazów o podobnej wartości liczbowej – litery alfabetu hebrajskiego są jednocześnie cyframi. Jego najwybitniejszym dziełem był kabalistyczny komentarz do Pięcioksięgu – *Megale amukot* (hebr., Odsłaniający tajemnice), opublikowany pośmiertnie w Krakowie w 1637. Był również autorem komentarzy do księgi *Zohar*,

podręcznika do kabały, poezji religijnej – pisał elegie poświęcone męczennikom za wiarę. Interesował się także naukami świeckimi, astronomią i filozofią. HW

8. Heszel Abraham Joszua ben Jakub z Lublina (1595 Lublin – 1663 Kazimierz pod Krakowem) – rabin i talmudysta. Był uczniem swego ojca. Od wczesnej młodości wykładał w prowadzonej przez niego jesziwie w Brześciu Litewskim, a następnie od 1630 kierował wraz z nim jesziwą w Lublinie. Po śmierci ojca (1644) prowadził jesziwę samodzielnie, w 1650 został rabinem lubelskim, a w 1654 rabinem gminy w podkrakowskim Kazimierzu. Dzięki rozległej wiedzy i talentom organizacyjnym doprowadził do rozwoju tamtejszej jesziwy. Podczas podróży po Czechach, Morawach i Austrii zabiegał o pomoc dla ofiar powstania Chmielnickiego, m.in. spalonej w 1656 gminy lubelskiej. Jako talmudysta był zwolennikiem wnikliwej, logicznej analizy tekstu. Za życia nie opublikował żadnej książki, co według jednych było przejawem skromności, według innych pokutą za pyszałkowane przekonanie, że jest w stanie rozwiązać każdy problem talmudyczny. Jego dorobek tworzą liczne responsy, komentarze do dzieł innych rabinów, kazania o tematyce biblijnej *Chanukat ha-Tora* (hebr., Poświęcenie Tory, Piotrków Trybunalski 1900) i nowe talmudyczne *Toldot Aharon* (hebr., Dzieje Aarona, Lublin 1682). Został pochowany na Kazimierzu, na cmentarzu przy synagodze Remu. PF

9. Aszkenazy (Aszkenazi) Cwi Hirs z ben Jakub ben Beniamin Zeew, zwany Chachamem Cwim z Amsterdamu (1658 lub 1660 Morawy – 1718 Lwów) – rabin i talmudysta. Pochodził z rodziny, która uciekła z Wilna w 1655 podczas najazdu wojsk moskiewskich. Wykształcenie zdobywał w Salonikach, gdzie zapoznał się z tradycją żydostwa sefardyjskiego. Następnie mieszkał w Starej Budzie, a po 1686 udał się do Sarajewa i został tamtejszym rabinem. W 1690 osiadł w Altonie i objął kierownictwo je-

siwy. Od 1707 był rabinem gminy Altona-Hamburg-Wandsbek, a w 1710 rabinem gminy w Amsterdamie. Cieszył się autorytetem zarówno wśród tamtejszych Żydów aszkenazyjskich, jak i wśród sefardyjczyków i został obdarzony mianem „wielkiego gaona”. Na skutek ostrego konfliktu ze zwolennikami herezji sabatniańskiej w 1714 zrezygnował z funkcji rabina, udał się do Londynu, a następnie przez Hanower, Berlin i Wrocław powrócił do Polski. Po krótkim pobycie w Opatowie i Rytwianach w 1717 został rabinem we Lwowie. Opracował liczne responsy zebrane w dziele *Chacham Cwi* (hebr., Mędrzec Cwi, Amsterdam 1712) oraz komentarze talmudyczne, które zachowały się rozproszone po pracach innych autorów. PF

10. Eibeschutz Jonatan ben Natan Nata (1690 Eibeschutz na Morawach – 1764 Altona) – wybitny kabalista i talmudysta, którego dzieła do dziś studiowane są w ortodoksyjnych jesziwach. Nieoficjalnie – przywódca mesjańskiej sekty wyznawców Sabbataja Cwi (1626-1676). Pochodził z prominentnej polskiej rodziny rabinackiej i choć w Rzeczypospolitej nigdy nie był, jego wpływ na polskie żydostwo był ogromny. Spór o jego herezję, którą publicznie zarzucił mu jego zaprzysięgły wróg Jaakow Emden, podzielił w swoim czasie całe europejskie żydostwo. Żydowski Sejm Czterech Ziem Rzeczypospolitej opowiedział się po stronie Eibeschütza i nakazał publiczne spalanie paszkwilanckich broszur Emdena. Eibeschutz w 1711 został przewodniczącym słynnej praskiej jesziwy. W 1742 musiał uciekać z Pragi z powodu oskarżeń o współpracę z Francuzami, z którymi Austria toczyła wojnę. Został rabinem we francuskim Metz, a w 1752 w Altonie, gdzie pełnił swój urząd do śmierci. JD

11. Elijahu ben Szlomo Zalman (1720 Wilno – 1797 Wilno) – uczony talmudysta, zwany Eliaszem z Wilna lub Gaonem (hebr., Geniusz) Wileńskim. Studiował nie tylko Talmud, lecz również kabałę i niektóre nauki świeckie (astronomię i matematykę). Wprawdzie nie objął formalnie stanowiska rabina, ale pełnił rolę przywódcy